
THE LIBRARY OF CONGRESS

THE LIBRARY OF CONGRESS

PRIESTCRAFT EXPOSED.

BY

JOTI GOVINDRAO FULÉ.

ब्राह्मणांचें कसब.

हें लहानसें पुस्तक

जोति गोविंदराव फुले

यांनीं

लोकहितार्थ केलें.

तें

मुंबईंत

इंदुप्रकाश छापखान्यांत छापिलें.

१८६९.

(पुण्यांत वेताळपेटेंत पुस्तक कर्त्यांच्या दुकानीं विकत मिळतें.)

किंमत दोन आणे.

PREISTCRAFT EXPOSED.

BY

JOTI GOVINDRAO FULÉ

ब्राह्मणांचें कसब.

हें लहानसें पुस्तक

जोति गोविंदराव फुले

यांनीं

लोकहितार्थ केलें आहे.

"तूं सागर करुणेचा देवा तुजलाचि दुःख सांगावें।"
"तुजवांचुन इतरातें दिनमुख पसरोनि काय मागावें॥"

मुंबईंत

इंदुप्रकाश छापखान्यांत छापिलें.

१८६९.

(पुण्यांत वेताळपेठेंत पुस्तक कर्त्याच्या
दुकानीं विकत मिळतें.)

किंमत दोन आणे.

महाराष्ट्र देशांतील

कुणबी, माळी मांग महार

यांस

हें पुस्तक

ग्रंथकर्त्यानें

परम प्रीतीनें

नजर केलें असे.

प्रस्तावना.

ह्या लहानशा चोपडीला मोठी प्रस्तावना लिहि-ण्याची गरज नाहीं. आमच्या देशांत ब्राह्मणाचें महत्व किती आहे व ते धर्माच्या मिषानें लोकांवर केवढा जुलूम करितात हें प्रसिद्धच आहे. असें असतां कोणी ह्मणतील कीं, हें पुस्तक रचण्याचें कारण काय ? तर त्यास असें उत्तर आहे कीं, ब्राह्मण आपला कावा सर्व जातीच्या लोकांसीं सारखा चालवीत नाहींत. कुणबी, माळी वगैरे शुद्र लोकांत त्यांचें भटपण फार चालतें, आणि तें इतर जातीच्या व विशेषेंकरून सांप्रतकाळच्या सुधारलेल्या लोकांस फारसें ठाऊक नाहीं. जे विद्या शिकून सुधारले आहेत त्यांच्या मध्यें भटजीबुवाचें महात्म्य दिवसानुदिवस कमी होत चाललें आहे; परंतु अशी गोष्ट शुद्र जातींत नाहीं. तेथें आद्यापि बाजीरावाच्या वेळची भटशाई राज्य करीत आहे. अशा लोकांस त्यांच्या बंधनांतून सोडवावें ह्मणून रा. जोतिबानी हा अल्प प्रयत्न केला आहे. त्यांचा दुसरा एक हेतु हा

आहे कीं, आमच्या समदृष्टि इंग्लिश सरकारानें आपल्या प्रजेंतील ह्या अतिउपयोगी वर्गांस विद्या शिकवावी व तिच्या योगें त्यांचे डोळे उघडून त्यांस भटांच्या दास्यत्वांतून मुक्त करावें. हे हेतु सिद्धीस गेले असतां ग्रंथ कर्त्यांचे श्रम सफळ होतील.

B. P.

हिंदुस्थानांत ब्राह्मण सत्ताधारी होण्यापूर्वी या पुण्यक्षेत्रीं कोण कोण व कसकसे आधिकारी कोठकोठे होते व ब्राह्मणांनीं हा देश काबीज करून लढाईंत मोड होऊन सांपडलेल्या लोकांस दास करून बाकीच्या उरल्या माहा आरींतून परशरामानें कित्येकांस देशोधडी करून बाकी उरलेल्या सर्व माहा आरीस पाताळीं घालून आद्यापि त्यांस कसे गांजित आहेत याविषयीं पवाडा.

१

सत्ता नऊ खंड ॥ होती अखंड ॥
दाहावी तशीच काशीस ॥
जपले बहुत एकीस ॥
गुणगंभीर ॥ रणामधीं शूर ॥
नेमिले प्रत्येक खंडास ॥
खंडोबा नांव दिलें त्यास ॥
वीरप्रचंड ॥ उभे मार्तंड ॥
मुख्य केले काळबैहिरिस ॥
वागवी नऊ खंडोबास ॥
देश आभंड ॥ सुभे उदंड ॥
योजिले पाहून खाशास ॥
मानिती सर्व नवलोबास ॥

मुख्य माहि[1] सुभा ॥ पाठिशीं उभा ॥
कमी नाहीं खबरदारीस ॥
दुय्यम काळबेहिरिस ॥
न्याय चौकशी ॥ सोपी सुज्ञाशी ॥
नेमिले बहुत मदतनीस ॥
मुख्य नवे[2] खंडच्या न्यायास ॥
अनेक पायदळ ॥ घोडयाचें बळ ॥
कमी नाहीं तिरदाजांस ॥
भिडिवले भाले खांद्यास ॥
राजनितीने ॥ लढती शरतीने ॥
झोंवती मल्ल ते युद्धास ॥
अपले बहुत एकीस ॥ १ ॥
लघू रजवाडे ॥ पडतां कोडें ॥
धावून येती कुमकेस ॥
घेऊन साते[3] आश्रयास ॥
पाऊस पाणी ॥ आबादानी ॥
भोगिती सत्ता सावकाश ॥
लाजवी स्वर्गी सुखास ॥
रत्नागिरी ॥ डोंगरावरी ॥
जात होते हवा खाण्यास ॥
पाहून थंडया जाग्यास ॥
गड जेजुरी ॥ जाई मल्लअरी ॥

---

१ झसोवा.

२ नवखणची नाणाई.

३ साती भासरा.

बरोबर घेई प्रधानास ॥
नित्यशा बसे मसलतीस ॥
अती रंगेल ॥ नादीं लागले ॥
गुंतले ऐष आरामास ॥
कळाले परकी लोकांस ॥
दंगेखोरांनीं ॥ कट करूनी ॥
योजिले मुख्य ब्रह्मयास ॥
लागले लुट धुमाळीस ॥
मार देऊन ॥ जेर करून ॥
दासवा केले बहुतांस ॥
ओळखुन पाहा या शुद्रास ॥
बाकी उरले ॥ लेश राहिले ॥
भिडले परशरामास ॥
जपले बहुत एकीस ॥ २ ॥
देशनात्याची ॥ प्रीत बंधूची ॥
मारिले बहुता उपऱ्यांस ॥
प्रतिज्ञा सोडऊं शुद्रास ॥
परशरामास ॥ झाला बहु त्रास ॥
पाहून विधवा बहिणीस ॥
झोडीले माहा आरीस ॥
नित्य भिडून ॥ मोड करून ॥
सोडिलें नाहीं गर्भिणीस ॥
उपजल्या मारी बाळास ॥
द्विजवैरी ॥ माहा जोआरी ॥
आखेर आणला जेरीस ॥

पाताळीं घातले त्यास ॥
शोध काढिले ॥ नित्य वाधिले ॥
पळविले परक्या भूमीस ॥
ओळख दे आतां परभूस ॥
उरले सुरले ॥ अती पीडिले ॥
ह्मणती मांग माहा आरीस ॥
भेट या जुनाट क्षेत्र्यास ॥
कुरकुर पुरे ॥ मन चुरचुरे ॥
सोड सुडाची आतां आस ॥
सांगतो नीट तुला खास ॥
नित्य विनवितों ॥ तुला सुचवितों ॥
भोगशील अखेर गोत्यास ॥
जपले बहुत एकीस ॥ ३ ॥
केली धुळधानी ॥ शिवेना कोणी ॥
सहज बंदी उदमांस ॥
ठेविना कोणी चाकरीस ॥
दाण्याला रे माहाग ॥ पोटाची रे आग ॥
सोई नाहीं पोट भरण्यास ॥
खाती मेल्या जनावरांस ॥
भूक माईना ॥ कळ साहिना ॥
हातामधीं घेती कच कुलास ॥
धडाका उष्टें मागण्यास ॥
माई साहेब ॥ भाई साहेब ॥
हाका मारिती सर्वांस ॥
घरांत आल्यागेल्यास ॥

चांडाळास ॥ उष्टें देण्यास ॥
मनाई धर्मी ब्राह्मणांस ॥
पाप जोडे देतां तुह्मास ॥
दारीं बसूं नका ॥ मारुं नका हाका ॥
त्रासलों पाहून तोंडास ॥
उठांना मारीन दगडास ॥
काय तुझा धर्म ॥ कळूं दे रे वर्म ॥
भिक्षा शुद्राची खातोस ॥
कोणता धर्म तुझा खास ॥
सोड गर्वास ॥ लाग मार्गास ॥
जाळ या खोट्या धर्मास ॥
जपले बहुत एकीस ॥ ४ ॥
धन्य राणी बाई ॥ झोप कसी घेई ॥
आहेस मोच्याँची धणीन खास ॥
सोडवी दीन बंधूस ॥
सर्व जगाला ॥ धडा त्वां दिला ॥
बंद केले गुलाम करण्यास ॥
लागेल बट्टा कीर्त्तीस ॥
नांव ऐकून ॥ आलों धांवून ॥
कधीं तूं येतीस पाहाणीस ? ॥
गांजिलें मांगा माहारास ॥
गोरे कामगार ॥ मोठा दरबार ॥
सोपिती सर्व ब्राह्मणास ॥
मनामधीं भीति फार त्यांस ॥

माहीती थोडी ॥ मिजाज बडी ॥
भोगिती नित्य आरामास ॥
पुरविती हक्क पेनशनीस ॥
मांग माहाआरी ॥ जेर झाले भारी ॥
विसरले आपल्या महत्वास ॥
उमजेना शत्रु काव्यास ॥
सूड घेतला ॥ नीच मानिला ॥
शिवतां जाती आंघोळीस ॥
शिकिवतो कोण लिहिण्यास ॥
शोध स्वताचा ॥ जोतिरावाचा ॥
कळिवतो राणी बाईस ॥
सोडवी गुलाम केल्यास ॥ ५ ॥

२

ब्राम्हण जोशी शूद्राच्या घरीं मूल जन्मलें म्हणजे येऊन कसा पैसा उपटितो याविषयीं.

॥ अभंग ॥

सोहोम कोहोम नाद इतक्यांत ॥
आला गृहतात जोशीबुवा ॥ १ ॥
पुसे जन्मकाळ राशीचक्र मांडी ॥
चाळी बोटें कांडीं वेडा जैसा ॥ २ ॥

न्याहाळुनी सर्व भोळ्या पित्या बोले ॥
मुळावरी आलें बाळ तुझ्या ॥ ३ ॥
कृत्रिम्याचे बोल पडतांच कांनीं ॥
घाबरले मनीं विद्याहीन ॥ ४ ॥
माता बाळाकडे पाहुनियां रडे ॥
सर्व केले वेडे पाखांड्यानें ॥ ५ ॥
पाहून ही संधि उपाय सुचवी ॥
जपास बसवी ब्राह्मणास ॥ ६ ॥
अनुष्ठानीं दान ब्राह्मणांस करा ॥
आलें विघ्न वारा बसूं नका ॥ ७ ॥
ग्रहधाक पीडा ह्मणे कर्ज काढूं ॥
भांडीं कुंडीं मोडूं सुखासाठीं ॥ ८ ॥
जप अनुष्ठान यथाविधि केला ॥
मूढ नागविला ग्रहमीषें ॥ ९ ॥
ताप येऊनीया तान्हे घाबरलें ॥
मृत्यु पंथीं गेलें लागलेंच ॥ १० ॥
पुत्र उत्साहाच्या सुखसोहळ्याचा ॥
आनंद मुळीचा भंग केला ॥ ११ ॥
पोटें जाळूं नका लोकां फसवूनी ॥
देवा रागऊनी जोती ह्मणे ॥ १२ ॥

३

ब्राह्मण जोशी शूद्राच्या लग्नांत त्यास कसा बुचाडतो याविषयीं.

॥ अभंग ॥

मागणीच्या वेळी जोशीबुवा येई ॥
राशीवळ पाही दिमाखानें ॥ १ ॥
स्वहिताची आस न्यून कल्पोनियां ॥
ग्रह योजूनिया जपस्थापी ॥ २ ॥
लग्न वर्तवितां दुकान मांडलें ॥
गणपती केले सुपारीचे ॥ ३ ॥
खारका खोबरें नैवेद्याचा भार ॥
दक्षिणा रतीसार पैसालूट ॥ ४ ॥
टिपी कागदांत तिथी नेमिलेल्या ॥
कुंकें शोभविल्या हातीं दिल्या ॥ ५ ॥
वर्ण वय गूण तोलून पाहाणी ॥
नाहीं येत मनीं जाच्या लेश ॥ ६ ॥
लग्नाचे आधीं मोठी गडबड ॥
धावे दुडदुड दोहींकडे ॥ ७ ॥
सुरुवात केली वरा वस्त्रें देई ॥
भाळीं टिळा लावी देऊळांत ॥ ८ ॥
उठे झडकरी मांडवांत जाई ॥
बोले लवलाहीं त्वरा करा ॥ ९ ॥
हातीं शस्त्रें देई पाठराखे केले ॥
मामा नेमियेले परस्पर ॥ १० ॥

मध्यें उभा राही हातीं अंतरपाट ॥
मंगळाचा पाठ सुरु केला ॥ ११ ॥
टाळ्यांच्या गोंधळीं वाद्याचा दणाण ॥
ह्मणे शुभ लग्न सावधान ॥ १२ ॥
वधूवर दोघे बिचारे अज्ञानी ॥
दिले गुंतवूनी जन्मभर ॥ १३ ॥
अगांतुक बाकी धांदलीनें येती ॥
हात पसरिती पैशासाठीं ॥ १४ ॥
सूत गुंडाळूनी वधूवरां कोंडी ॥
दक्षिणाती तोंडीं बीजमंत्र ॥ १५ ॥
काड्या मुड्या जाळी लज्जा होम केला ॥
नाहीं मनीं धाला लज्जाहीन ॥ १६ ॥
उभयतांचा काळ वेलसाडी देतां ॥
नाक मुरडतां बेळ जाई ॥ १७ ॥
फार थोडी ह्मणे मांडव खंडणी ॥
घेई तो भांडूनी अखेरीस ॥ १८ ॥
परजातीवर तुह्मी सोपूं नका ॥
बुडवितां फुका धर्ममीषें ॥ १९ ॥
वडील धाकुटे स्नेही उभयतांचे ॥
पंच स्वजातीचे निवडुनी ॥ २० ॥
वर्ण वय गुण प्रित परस्पर ॥
पाहा सारासार तपासूनी ॥ २१ ॥
देवा प्रार्थूनियां घालवावी माळ ॥

---

१ साड्याच्या दिवशीं धर्माच्या हिमाईतीनें शूद्रापासून अडवून पैसा फार घेतात.

मेळऊनी मेळ आनंदाचा ॥ २२ ॥
ब्राह्मणांचें येथें नाहीं प्रयोजन ॥
द्यावे हाकलून जोती ह्मणे ॥ २३ ॥

४

ब्राम्हण जोशी शूद्राच्या घरांत ऋतुशांतीच्या वेळीं अनुष्ठान वगैरे करून तूप पोळ्यांची चंघळ कशी उडवितो व दक्षिणा कशी घेऊन जातो याविषयीं.

॥ अभंग ॥

ऋतु प्राप्त होतां साधिती वा वेळ ॥
साहिना ती कळ उभा दारीं ॥ १ ॥
दाविती उल्हास बोलून मंजूळ ॥
पोटीं तळमळ द्रव्यलोभ ॥ २ ॥
सोडूनियां लाज विचारीती काळ ॥
पाहीं राशीबळ पंचांगांत ॥ ३ ॥
जप अनुष्ठान स्थापिती निवळ ॥
झटती केवळ जसे स्नेही ॥ ४ ॥
ब्राह्मणभोजन तूप चळचळ ॥
दक्षिणा तुंबळ आधीं बोली ॥ ५ ॥
फुकटचें खाती दाटविती नळ ।
करी मळमळ पाणी पितां ॥ ६ ॥
धनी जेवतांना उठे पोटशूळ ॥

गुळवणी गूळ पाणी घाला ॥ ७ ॥
भोंदिती अज्ञानी गृह पाठवळ ॥
इह लोकीं काळ पोट वावू॥ ८ ॥
आप्तसोयऱ्यांचा मेळवूनी मेळ ॥
त्यागावें समूळ पाखांड्यास ॥ ९ ॥
प्रार्थना देवाची भोजन निर्मळ ॥
करा सर्वकाळ जोती ह्मणे ॥ १० ॥

५

ब्राह्मण जोशी शूद्रानें घर बांधलें ह्मणजे घरभरणीच्या वेळीं आपण ताजा स्वयंपाक खाऊन उरलेला शिळा पाक घरधण्यास ठेवून कसा जातो याविषयीं.

॥ अभंग ॥

पाया उन्हामध्यें बिगारी खांदिती ॥
टोपली वाहाती मलम्याची ॥ १ ॥
गगनीं पाहाडीं गंवडी चढती ॥
विटा त्या मांडिती गाऱ्यामध्यें ॥ २ ॥
माकडाचेपरी सुतार वेंगती ॥
लांकडें जोडिती कळाशीनें ॥ ३ ॥
पोटासाठीं सर्व यातना भोगिती ॥
नाहीं पोटीं भिती कामकऱ्यां ॥ ४ ॥
घामाचे पाझर थेंब टबकती ॥
सर्वदा झटती दया फुटे ॥ ५ ॥
श्रम पाहूनियां धनी खुष होती ॥

वचन वा देती जेवणाचें ॥ ६ ॥
अशा जेवणास वास्तु नांव देती ॥
खुशामती येती अखेरीस ॥ ७ ॥
देऊन मुहूर्त दिवस नेमिती ॥
नादीं लाविताती घरधनी ॥ ८ ॥
ब्राह्मण भोजन होम करविती ॥
ढाला उभारिती निशाणांच्या ॥ ९ ॥
थाप देऊनियां भोजन सारिती ॥
दक्षिणा ती घेती यथासांग ॥ १० ॥
संध्याकाळ झाला आशीर्वाद देती ॥
बुडवूनी जाती अज्ञान्याला ॥ ११ ॥
धनी कामगार तोंडाकडे पहाती ॥
शिळा पाक खाती सावकास ॥ १२ ॥
भोळ्या भाविकांला ठक फसविती ॥
अधोगती जाती जोती ह्मणे ॥ १३ ॥

॥ अभंग ॥

जळो जळो तुमचें जिणें ॥
उद्योग्या आधीं ताजें खाणें ॥ १ ॥
हें वा कृत्य लाजिरवाणें ॥
समजोत कपटी शहाणे ॥ २ ॥
घ्यावी घ्यावी माझी भाक ॥
जरी कां सांगेन अनेक ॥ ३ ॥
स्वकष्टांनें पोटें भरा ॥
जोती शिकवी फजितखोरा ॥ ४ ॥

६

ब्राह्मण शूद्राच्या घरीं पोथी वाचायाचे निमित्तानें शिरून त्याच्या संसारखटल्यांत हात घालून त्यास कसा बुडवितो याविषयीं.

॥ पवाडा ॥

वामनी कावा ॥ समजुन घ्यावा ॥
आहेत आकलेचे खबरदार ॥
शहाणे ठक आरपार ॥
ऋषि मंडळ ॥ धर्माचें वळ । वेद सबळ ॥
कडक विजली श्रापाचें घर ॥
देवा[१] लाथ छातीवर ॥
शिपायी क्रूर ॥ लेखणिस धार ॥
दास बा केले महा वीर ॥
ब्रह्मया मुख्य शिरावर ॥
रणीं रणशूर ॥ घुसे वेशीर ॥
तिराचा मार अनीवार ॥
परशरामाचें लष्कर ॥
विद्याहीन ॥ शुद्र पाहून ॥
हळूच कसा गांठितो त्याला ॥
लागतो पोथ्या वाचायाला ॥
बोध करितो ॥ महत्व शिकवितो ॥
चुकेना नित्य नेमाला ॥

---

१. भृगुनामक ऋषीनें विष्णूच्या छातीवर लाथ मारली होती.

गरीबी दावी भोळयाला ॥
अट्टल धूर्त ॥ पाहून मुहूर्त ॥
समाप्ति दिवस नेमिला ॥
उपटी शाल दुशाल्याला ॥
गोडी लावून ॥ होई कारकुन ॥
आटपी सर्व कारभार ॥
शहाणा ठक आरपार ॥ १ ॥
उघडी दप्तर ॥ पाही सत्वर ॥
रोखे निवडी प्रतवार ॥
तगादे धाडी घरोघर ॥
पैसा उगवी ॥ नोक दाखवी ॥
हुशारी छाप धन्यावर ॥
अर्ज्या दांड कुळावर ॥
निऱ्या सोडिती ॥ फिरे कोडतीं[1] ॥
माठला अर्जी वाचणार ॥
ठराव पाती बरोबर ॥
कुळा घरीं जाई ॥ सुचना देई ॥
अर्जी केली तुजवर ॥
सांगतो फेड उपकार ॥
माझी समजुत ॥ काढ एकांत ॥
घेविती तुमची तकरार ॥
करिवतो हप्ते मुकरर ॥
करून फितुर ॥ मुठ केली गार ॥
धन्याची समजूत वरवर ॥

---

१. कोडतात.

उभयतां देई गाजर ॥
फिरून भागला ॥ खरा श्रमला ॥
झोंप आली आंगी सुरसुर ॥
आंग मोडे देई वारंवार ॥
कामाचा नीर ॥ पोथिला धूर ॥
घराला जाई सूत्रधार ॥
शहाणा ठक आरपार ॥ २ ॥
पाडवा गुढी ॥ ढाल फडफडी ॥
रामजन्माचा पसार ॥
काढी हनुमंत पाठीवर ॥
आषाढमासी ॥ एकादशी ॥
बाकी चार सोमवार ॥
पूजिवतो बैल बेंदुर ॥
नागपंचमी ॥ कृष्ण अष्टमी ॥
ब्राह्मणभोजनाचा भार ॥
चंगील तूप पोळीवर ॥
पिंड मांडितो ॥ पाया पडवितो ॥
भादवी भक्ति व्यापार ॥
माजला तट्टु गुलजार ॥
विजय दशमीस ॥ पुजवी घोड्यांस ॥
फराळ धन तेरस वर ॥
लक्षुमी पूजन वहीवर ॥
तुळशी लग्नांत । मकर संक्रांत ॥
वाचितो वर्षफळ सार ॥

मजुरी घेतो हातावर ॥
पैसा उडाला ॥ शुद्र बुडाला ॥
उरला होळी संवस्कार ॥
मारवी बोंब आखेर ॥
मनीं कल्पिलें ॥ ग्रहण योजिलें ॥
दान धर्माचा भडिमार ॥
शहाणा ठक आरपार ॥ ३ ॥
हिशेबीं घोळ ॥ सर्व गोंधळ ॥
वाढवी कर्ज डोईवर ॥
आंतून होई सावकार ॥
पैशावर जीव ॥ येईना कीव ॥
अर्ज्या करवी धन्यावर ॥
पैसा देई गाहाणावर ॥
वेळ पाहून ॥ संधि साधून ॥
मागणी नेट त्याजवर ॥
तगादा धाडी पाठीवर ॥
दाम दुप्पट ॥ सर्व एकवट ॥
नोंदिती गहाण खतावर ॥
दुमाला पुस्त रजिष्टर ॥
संध्या सोंवळें ॥ भस्म टळटळे ॥
कडकली मर्जी धन्यावर ॥
निंदितो खर्चिक हा फार ॥
वार्जिलें घर ॥ घरीं व्यापार ॥
चालवी हात गाहणावर ॥
जाळितो पोट व्याजावर ॥

हातावर देई ॥ लेहुन घेई ॥
वायदा आट स्टांपावर ॥
ठोकली अर्जी आखेर ॥
धन्यावर जीव ॥ केली मोठी कीव ॥
बक्षिस बीन भाडे घर ॥
शहाणा ठक आरपार ॥ ४ ॥
घालुनी फासा ॥ कोंडिला खासा ॥
मोहरा हिमतीचा फार ॥
कपाळ टेंकी हातावर ॥
तड जोड केली ॥ खातीं चढविलीं ॥
बेदावा वतनावर ॥
केला शेवट उपकार ॥
उपाय खुंटला ॥ ताप पेटला ॥
झाला तुरंगीं वतनदार
स्त्रियेवर पडला सवंसार ॥
घर नाहीं दार ॥ वाढला आहार ॥
आखेर पोट दळणावर ॥
भोवतीं पोरें जोजार ॥
वाईस जाऊं द्या ॥ पोट भरूं द्या ॥
गाईन दुसऱ्या मधीं सार ॥
टाळी देतो हातावर ॥
राणीबाई ॥ शोधून पाही ॥
पाप हें तुझ्या शिरावर ॥
काय! तू जवाब देणार ?॥
समज कांहीं धरी ॥ उमज अंतरीं ॥

कर विद्येचा प्रसार ॥
सोडू नये कर्तव्य सार ॥
जोती राव ॥ कसा देई डाव ॥
गवसून राजनीती वर ॥
शहाणा ठक आरपार ॥ ५ ॥

७

शूद्राच्या अंतकाळीं ब्राह्मण वैद्य भटजी व कारटा बनून त्याच्या बायकोस क्रूरपणें कसा नाडितो याविषयीं·

॥ पवाडा ॥

शुद्र जर्जर ॥ चाले काठीवर ॥
तीन पायाचे पशू बनले ॥
तगादे यम दारीं बसले ॥
करी तळमळ ॥ बुद्धिला चळ ॥
मन संसारीं अती रिझलें ॥
माया जंजाळीं किती रुतले ॥
झाला घाबरा ॥ पडे पसारा॥
लष्कर वैद्याचें हललें ॥
कैदी पडद्या मधीं केले ॥
नाड्या पहाती ॥ मात्रा योजिती ॥
औषध किमतिचें दिलें ॥
पैसे धांदलिने नेले ॥
वार्ता ऐकून ॥ आला धावून ॥
पंख कागाचे फडफडले ॥

सोंग भट्टाचें मधीं आलें ॥
चित्ता उडाला ॥ डाव मांडिला ॥
भड भड पुराण वाचिलें ॥
दान धर्मास सुरू केलें ॥
दुखणें जड ॥ मधीं बड बड ॥
ऐकतां कानठाळ बसले ॥
रोगी ऐकेना बोले ॥
दान मागे दान ॥ पशु गोदान ॥
अखेर जोडे घेतले ॥
तगादे यम दारीं बसले ॥ १ ॥
स्त्री गरगर ॥ घार जसी फिर ॥
अश्रुपातांचा लोट चाले ॥
हृदयीं काळीज होरपळे ॥
मनाला खाई ॥ भिरभिर पाही ॥
पतिकडे नीट न्याहाळीलें ॥
जसें का आकाश कोसळलें ॥
उठे लवलाही ॥ पोराकडे जाई ॥
उचलून कडेवर घेतलें ॥
दुध घाईनें पाजिलें ॥
सोडी झटकून ॥ येई परतून ॥
ब्राह्मण मधीं आडवे पडले ॥
बोलणें स्त्रीचें बंद केलें ॥
जीव तरफडे ॥ रोंख पतिकडे ॥
खालीं हनवटिला धरलें ॥
सुके बोडाला हाळूच दिले ॥

दान करुं द्या ॥ स्वस्थ मरुं द्या ॥
क्लेश संसार पुरे झाले ॥
आमंत्रण देवाचें आलें ॥
पुरे कर आतां ॥ खोटी ममता ॥
फुसफुस पुराण लाविलें ॥
व्यर्थ हें जन्म दवडिलें ॥
द्विज हयगई ॥ करतां सोई नाहीं ॥
कैक पाहा आधोगती गेले ॥
तगादे यम दारीं बसले ॥ २ ॥
अती व्यापिला ॥ प्राण त्यागिला ॥
वेटुळें ममतेचें पडलें ॥
भट्टाला मधींच कोंडिलें ॥
हळूच निघाला ॥ घरीं पोंहचला ॥
भोजन यथा सांग केलें ॥
कारटे स्मशानीं बनले ॥
मनीं योजून ॥ ग्रह धुंडून ॥
त्रिपादा शोधून काढलें ॥
मन भौताचे खचविले ॥
विधी सुरु केले ॥ मंत्र बोलिले ॥
पिठाचे पुतळे करविले ॥
दर्भ तीर्थानें स्थापिले ॥
द्रव्य घेवून ॥ अग्नि देऊन ॥
नाडून घरीं परत गेले ॥
डोम कागानें अंतीं पिडले ॥
आप्त उरले ॥ स्वस्थ बसले ॥

बाईला समजाऊं लागले ॥
मुलानें पोटासीं धरलें ॥
कंवटी फुटली ॥ सर्व उठलीं ॥
कंबर बाईची खचली ॥
घरीं मित्रांनीं पोहचविली ॥
कारटा येई ॥ हळूच सूचवी ॥
बेत विधीचे ठरविले ॥
तगादे यम दारीं बसले ॥ ३ ॥
वडील पुत्राला ॥ जीन घातला ॥
गरुड पुराण नाचविले ॥
विधी नऊ दिवस करविले ॥
दाहावा दिवस ॥ जमवी सर्वांस ॥
भाताचे उंडे मांडीवले ॥
कावळ्या भोजन देविवलें ॥
भांडी कुंडीं दान ॥ छत्री निदान ॥
मन काठीवर बसलें ॥
शेवटीं जोडयानें तृप्त झाले ॥
धूर्त अट्टल ॥ केला सट्टल ॥
भट्टानें शुद्रा ठकविलें ॥
ज्ञान सर्वांचें कसें खुंटलें ॥
कर्ज बाजारी ॥ झाला बहुपरी ॥
धर्म थापेनें किती लुटले ॥
त्राण तेराव्या नाहीं उरलें ॥
भट्ट धनको ॥ शुद्र ऋणको ॥
कर्ज शेतावर काढलें ॥

भोजन जातीला दिलें ॥
थोड्या दिवसांत ॥ व्याज मुद्दलांत ॥
गहाणखत चोख नवें केलें ॥
मिराशी भट्ट वारस झाले ॥
निमक हरामी ॥ मोठा गुलामी ॥
चाकरी यजमाना ठेवलें ॥
तगादे यम दारीं बसले ॥ ॥ ४ ॥
गवत काढिती ॥ मदत करिती
बाईचे सुख सोहळे गेले ॥
वेळेला तुकडा ना मिळे ॥
वित्त उडालें ॥ दांत पडले ॥
कोरडी भाकर ना गिळे ॥
मुलाकडे पाहून तळमळे ॥
पोटाने गेली ॥ मरुं घातली ॥
भट्टा भेटिला बोलिवलें ॥
अती गरिबी ह्मणोन त्यजिले ॥
बाई वारली ॥ शेतीं पुरली ॥
गरुड पुराण कोठें लपलें ॥
भट्टाने तोंड केलें काळें ॥
राणीबाई ॥ लक्ष देई ॥
दुःख हें रडून गाईलें ॥
द्विजांनीं शुद्रा गांजिलें ॥
शिकिव शूद्राला ॥ पंगु बंधुला ॥
दास ब्रह्मयानें मुळीं केले ॥
ज्ञान देण्याचें बंद ठेवलें ॥

कितीं ऐकून ॥ आलों धांवून ॥
जगामधीं दास सोडविले ॥
धडे त्वां कैकाला दिले ॥
राव जोतिचे ॥ मार फुलांचे ॥
ओळखून शत्रु झोडिले ॥
तगादे यम दारीं बसले ॥ ५ ॥

८

ब्राह्मण शुद्रास प्रतिवर्षी भाद्रपदमासीं पक्षांत व वर्षांतील साधारण सणावारांत व सूर्यचंद्राच्या ग्रहणकाळीं कशा भुलथापी देऊन बुडवितो याविषयीं.

॥ अभंग ॥

शेतीं दास केला सोडीना शुद्राला ॥
कर बसविला वर्षासन ॥ १ ॥
वसुलाचा थाट भाद्रपद मासीं ॥
सोडिना पुत्रासीं जन्मभर ॥ २ ॥
संक्राती पाडवा मोके सर्व सणीं ॥
लाज नाहीं मनीं वाटोळयाच्या ॥ ३ ॥
तीर्थ यात्रेठायीं बगळयाचे परी ॥
द्रव्यहीन करी भाविकास ॥ ४ ॥
व्यतिपात पुत रिकामक्या वेळीं ॥
फिरे आळोआळीं भीक माग्या ॥ ५ ॥
ग्रह आकाशीचें सोंग उभें केलें ॥

लोळती आणिलें द्रव्यलोभें ॥ ६ ॥
लाथा बुक्या बाकी दान सर्व घेई ॥
बुडवूनी जाई कुणब्यास ॥ ७ ॥
तगाद्याची तुह्मी वाट पाहूं नका ॥
मारा बोंबा हाका जोशा नांवें ॥ ८ ॥
व्याज बट्यासुद्धां नाटक्याची बाकी ॥
फेडा बीन चुकी रोखारोखी ॥ ९ ॥
आतां तरी तुह्मी शुद्रा भोंदु नका ॥
जोतिबाचा ठोका ऐकुनियां ॥ १० ॥

९

ब्राह्मणाचे साधारण गुण व कामें—त्यांचा अति लोभ व तो तृप्त करून घेण्यासाठीं जी ठकबाजी करितो याविषयीं.

॥ अभंग ॥

उत्तम ब्राह्मण जन्म हिंदुस्थानीं ॥
दिसे शुद्रावाणी अखंडीत ॥ १ ॥
दोरा घालुनियां शुद्ध द्विज केला ॥
नाहीं पालटला जरा कोठे ॥ २ ॥
द्वाड खोडकर स्वभाव देहाचा ॥
जाईना मुळींचा वज्रलेप ॥ ३ ॥
स्नान संध्या नित्य टिळाटोपीवर ॥
घेती मांडीवर जारिणीस ॥ ४ ॥

---

१ शिवाय.

नेसुनी सोवळें विटाळसा झाला ॥
शिवेना शुद्राला शुद्ध केसा ॥ ५ ॥
श्रवण वेदाचें शुद्रा बंद केलें ॥
मुळीं शिकविलें इंग्लिशांला ॥ ६ ॥
भूदेव होवूनी पायां पडविती ॥
पायथीं पडती रांडांच्या हो ॥ ७ ॥
शुद्राला भोजन दुरुनी वाढिती ॥
मद्यपान घेती शाक्त मिषें ॥ ८ ॥
पाय धुववणी शुद्रा तीर्थ देती ॥
मुखरस पिती यवनींचा ॥ ९ ॥
विद्याहीनशुद्र लज्जाहीन झाला ॥
जोडा सांभाळिला ब्राह्मणाचा ॥ १० ॥
हातांतील जोडे मधीं टाकूं नका ॥
शोध करा नीका जोतीह्मणे ॥ ११ ॥

समाप्त.

अभंग.

सोंग बोकडाचें वाढविली दाढी ।
विद्याहीन नाडी ग्रहमिषें ॥ १ ॥
कीटक विष्टेचें सोवळें नेसला ।
अमंगळ झाला शुद्ध कैसा ॥ २ ॥
रुद्राक्षाचे बोळ घालुनीया कानी ।
परहित मनीं लेश नाहीं ॥ ३ ॥
तृण जुड्याहातीं डोईस बोडका ।
उपदेशा मुका वाचा गेली ॥ ४ ॥
शालजोडी डौल हातीं पंचपात्र ।
फिरतो कुपात्र तिर्थ देत ॥ ५ ॥
जात मेंदाची गौमुखी हात ।
द्रव्यावरी चित्त जप सार ॥ ६ ॥
आदरीतो डोयी काळ तो मातेचा ।
वैरी विधवेचा जोती ह्मणे ॥ ७ ॥

———

THE LIBRARY OF CONGRESS

BOUND BY

LC FT. MEADE
0 019 223 136 A